

Televisiokeskustelusta yhteiskunnalliselle osallistumiskentälle

Hanna Rautajoki:
Hyvät "kanssalaiset"!
Yhteiskunnallistamisen strategiat televisiokeskustelun vuorovaikutuksessa.
Tampere: Tampere University Press 2014. 158 s.
ISBN 978-951-44-9532-8.

Osallistujaroolit ovat vuorovaikutuksen tutkimuksessa keskeinen kiinnostuksen kohde. Yleisön asemointi ja rooli ovat kuitenkin tähän mennessä jääneet lähes kokonaan toimittajan ja studiokeskustelijoiden vuorovaikutuksen analyysin varjoon. Hanna Rautajoen väitöstutkimus tuo tässä mielessä uutta näkökulmaa tämän kaltaisen julkisen vuorovaikutuksen analyysiin.

Tutkimuksen nimessä esiintyvä *kanssalaiset* ei sisällä painovirhettä, vaan tällä sananvalinnalla tekijä näyttää tien tutkimuksen ytimeen, siihen, että kysymys on katsojien osallistujaroolin merkinnästä, televisiossa keskustelevien osallistujien ja yleisön yhteydestä ja keskustelujen yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Työn teoreettisena lähtökohtana on ajatus sosiaalisen toiminnan järjestyneisyydestä ja jäsenyyskategorioista.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten toimittajat hallinnoivat osallistumiskehikkoa. Rautajoki tarkastelee televisiokeskusteluissa ilmenevää kategorisointia analysoimalla ohjelmien aloituksia ja niiden päättämistä, vuorovaikutuksen keinoja, joilla toimittajat roolittavat vieraita, yleisön puhuttelua ja identifiointia sekä toimittajien oman identiteetin työstämistä. Teokseen sisällytetyissä artikkeleissa keskitytään vastaamaan esitettyihin kysymyksiin analysoimalla kolmea valittua televisiokeskustelua. Näistä syntyy kokonaiskuva, joka antaa vastauksia tutkimuksen ydinkysymykseen eli siihen, miten keskustelutilanteessa mukana olevista ja katsojista muodostuu osallistumiskehikko eli mitkä ovat osallistujien asemat puheenaiheeseen ja puhujaan nähden. Osallistujien roolittamisessa ja identifioinnissa on kysymys myös siitä, kuka läsnäolijoista kulloisessakin keskustelun kohdassa ja eri aihepiirejä käsiteltäessä merkitään asiantuntijaksi ja miten tämä asiantuntijuus kielennetään joko toimittajan tai asianomaisen keskustelijan vuoroissa.

Aineistona on kolme syksyllä 2001 Ylen TV1:ssä ja TV2:ssa esitettyä ajankohtaisohjelmaa, joissa keskustellaan syyskuun 11. päivän tapahtumista eli Yhdysvaltoihin kohdistuneista

terrori-iskuista. Aineisto on suhteellisen suppea, mutta tekijä pystyy sen avulla vastaamaan asettamiinsa kysymyksiin ja näyttämään empiirisen aineiston analyysin avulla, miten hän on tuloksiinsa päässyt ja mitä niiden pohjalta voi sanoa yhteiskunnallisesta kategorisoinnista. Vaikka aineisto on yli 10 vuoden takaa, keskusteluohjelmien tyypit eivät sinänsä ole muuttuneet. Analyysi tarjoaa siis olennaista tietoa myös nykyisten keskusteluohjelmien kannalta. Kysymyshän on keskustelujen rakentumisesta, ja siten keskustelujen ajankohtaisuus ei tässä tarkastelutavassa ole relevantti. En siten pidä heikkoutena sitä, että aineisto ei ole uudempi, vaikka kysymyksenasettelu kieltämättä panee ajattelemaan, miten yleisön roolittaminen ja identifiointi nykyisessä mediamaisemassa poikkeaisivat tässä tutkimuksessa käsitellyistä.

Tutkimuksen analyysiosuudet sisältyvät neljään artikkeliin, joista kaksi on julkaistu englanninkielisissä alan lehdissä, kaksi suomenkielisissä. Rautajoki edustaa siten niitä tutkijoita, jotka ovat sisäistäneet rinnakkaiskielisyyden ajatuksen ja julkaisevat sekä suomeksi että englanniksi. Tämä on nykyisessä tiedeyhteisössä tyylikäs ratkaisu; samalla kun ollaan kansainvälisellä kentällä, pidetään yllä myös omankielistä tietee-

listä kirjoittamista ja huolehditaan näin oman tieteenalan ilmaisun kehittämisestä omalla kielellä.

Yhteenvedossaan Rautajoki käsittelee televisiota mediana ja televisiopuhetta vuorovaihtuksena alan tunnettuihin ulkomaisiin ja kotimaisiin tutkijoihin viitaten. Hän on paneutunut relevanttiin yhteiskuntatieteelliseen taustakirjallisuuteen ja tuntee hyvin lähinnä englannin kielellä julkaistua televisiokeskusteluja koskevaa tutkimusta. Keskeinen osa taustoituksessa onkin yhtäältä keskustelu yhteiskuntaa koskevista käsityksistä ja toisaalta siitä, mitä poliittisten televisiokeskustelujen rakentumisesta ja roolista tiedetään. Rautajoki on perehtynyt myös suomalaisen lingvistiseen televisiokeskustelujen tutkimukseen siltä osin kuin se on ollut hänen tutkimusteemansa kannalta olennaista. Tätä tutkimusta ei tosin toistaiseksi ole tehty kovin paljon.

Teoreettinen orientaatio kulkee Georg Simmelin, Ferdinand Tönniesin ja Anthony Giddensin yhteiskuntakäsityksistä Harold Garfinkeliin, joka on tässä yhteydessä olennainen lähde ja jonka teokset ovat tarjonneet vankan lähtökohdan monissa maissa tehdyille etnometodologiselle tutkimukselle, ei vähiten Suomessa. Analy-

simenetelmältään Rautajoen tutkimus kiinnittyy puolestaan siihen perinteeseen, jonka Harvey Sacks ja Emanuel A. Schegloff aloittivat varhaisella 1970-luvulla ja jota sittemmin ovat menestyksellisesti jatkaneet ja kehittäneet monet kielentutkijat ja sosiologit niin Suomessa kuin muuallakin. Televisiohaastattelujen ja -keskustelujen tutkimus, samoin kuin mediatutkimus laajemminkin, on luonnollisesti merkittävä ja olennainen tausta Rautajoen työlle.

Rautajoki käsittelee asiantuntevasti aikaisempaa monitaustaista kirjallisuutta, valikoi tarkoituksenmukaisesti oman linjansa sekä paikantaa ja taustoitaa hyvin omaa analyysiaan. Uusia väyliä etsien hän kiinnittää tutkimuksensa johdonmukaisella tavalla aikaisempiin lähestymistapoihin. Teoreettisen taustan monitahoisuudesta huolimatta Rautajoki onnistuu pitämään langat käsissään hyvin.

Esitellessään kokoavasti tutkimustuloksiaan Rautajoki käsittelee artikkelien analyysien pohjalta ohjelmien aloituksia (Rautajoen termein: avauksia), studiovieraiden roolittamista, toimittajien toiminnallista identiteettiä, yleisön puhuttelua ja ohjelmien päättämistä. Roolittamisessa ja identifioinnissa on kysymys myös siitä, kuka läs-

näolijoista kulloisessakin keskustelun kohdassa ja aihepiirissä merkitään asiantuntijaksi ja miten tämä asiantuntijuus kielennetään joko toimittajan tai asianomaisten keskustelijan vuoroissa. Toimittajat eivät tietenkään pysty määrittelemään sitä, miten katsojat eli yleisö ottaa vastaan ohjelman, mutta ohjelmat tarjoavat sosiaalisen tilan keskustella yhteisistä tärkeistä aiheista ja ehdottavat siten yleisölle paikkaa tämän keskustelun jäsenenä. Vastaanottajien puhuttelu on keskeinen osa kanssalaisuuden rakentamista ja yhteisön jäsenyyteen kutsumista.

Rautajoki suhteuttaa omia tuloksiaan kaiken aikaa aihetta koskevaan kirjallisuuteen ja keskustele tiiviisti sen kanssa. Siten tulosten esittely on samalla orientaatiota olemassa olevaan tutkimukseen, ja erillisistä tutkimusteemoista syntyy keskustelujen kokonaisuutta kuvaava arvio. Paikoin lukijan on oltava tarkkaavainen siinä, missä kohdin Rautajoen tulokset ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, missä kohden eivät. Tämä voi johtua siitä, että Rautajoki ottaa aikaisemman tutkimuksen tiiviisti mukaan tulosten esittelyyn, mikä toisaalta tekee tulosten esittelystä mielenkiintoista.

Rautajoki lanseeraa analyysien pohjalta osallistumiskentän

käsitteen. Osallistumiskentän rakentavat hänen mukaansa keskustelussa syntyneet toimintasuhteet, ja näiden vaikutukset kytkeytyvät laajempaan yhteiskunnalliseen keskustelukontekstiin. Näin tilanteisesta kehikosta on tultu laajemmalle kentälle, jossa keskustelu käydään hyvin monella tasolla. Osallistumiskentän käsitteen avulla Rautajoki sitoo analyysinsa tulokset laajempaan keskusteluun yhteiskunnallisen toiminnan luonteesta.

Hanna Rautajoen tutkimus tuo uutta tietoa yleisön roolista sekä yleisön ja keskustelijan suhteen ilmaisemisesta televisiokeskustelussa. Analyysi tarjoaa mielenkiintoista tietoa puhetilanteen kerroksisuudesta, jossa keskustelulla ja sen yksityiskohdilla voi olla vahva rooli myös laajempia kulttuuri-ilmiöitä analysoitaessa. Rautajoki osoittaaakin konkreettisesti, miten näennäisesti vähäisten yksityiskohtien kautta voidaan päästä olennaisten yhteiskunnallisten kategorisointien ja roolien äärelle ja millä keinoin yksittäinen julkisuudessa käyty keskustelu kiinnittyy laajempaan kokonaisuuteen.

Hanna Rautajoki pohtii myös tulosten yleistettävyyttä sekä television ja siellä käytyjen keskustelujen merkitystä nykyisessä mediamaailmassa ja tulevaisuudessa. Hän koros-

taa keskustelujen tapauskohtaisuutta ja ainutkertaisuutta, mutta myös niiden rakenteellista jatkuvuutta ja toisteisuutta, kun tarkastellaan keskustelujen institutionaalista ja geneeristä luonnetta sekä poliittisen julkisuuden tilaa. Vaikka media-maisema on viime vuosina merkittävästi muuttunut, Rautajoki pitää televisiokeskusteluja demokraattisen poliittisen järjestelmän muotona, joka voi yhä edelleen tässä uudessakin mediamaailmassa vahvistaa yhteisyyttä korostavia näkökulmia yhteiskunnassa. Tämän seikan korostaminen tuntuu tänään vielä ajankohtaisemmalta kuin syksyllä 2001, jolloin eri puolilla maailmaa katseltiin televisiossa New Yorkin kaksoistornien sortumista ja keskusteltiin siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Pirkko Nuolijärvi